

Bartos Tibor • ÁLLAMI BOLDOGSÁG

Bartos Tibor • ÁLLAMI BOLDOGSÁG

BARTOS TIBOR

I. Arany vasmacska
II. Budapesti lektúra
III. Teaház

ÁLLAMI BOLDOGSÁG

I. kötet

ARANY VASMACSKA

BOOKART, 2021

A kötet megjelenését a Lakiteleki Népfőiskola Alapítvány,
Gálfalvi György kurátor támogatta

Szerkesztette Hajdú Farkas-Zoltán

Lektorálta és jegyzetekkel ellátta Takács Ferenc

Borítóterv Siklódy Ferenc

ISBN 978-606-8994-42-0 összkiadás

ISBN 978-606-8994-43-7

© Bartos Tibor örököse, 2021

© Bookart, 2021

A sarki Grüner káposztás előkanyargott hordói közül, maga mellé emelt a dobogójára, rám borult, és úgy rikoltzott, hogy hallotta a piac: *Tibikém! Élsz! Élek! Megvagyunk! Itthon! Minden napunk ajándék!*

Ahol a világot megláttam, itt kezdett világosodni, az újpesti piacra, 1945 októberének utolján, hogy a nyúl fogú Grüner lelkenedezése ér annyit, mint a székesfehérvári gépkocsizó laktanyában szerzett igazolóbizottsági papírom, mely szerint háborús bűnök nem terhelik tizenkét éves fejemet. Zászlós apámat az osztrák határon szedték le szenesvagonunkról, és Komáromba vitték igazoltatni, így aztán engem magamat állítottak szemtől szembe elvesztett háborúmmal, de a felelősségét nem rótták rám.

S most a Grüner igazolja, hogy életem színtere a piac megint! Innen engem elvezényelni már nem lehet! Enni van mit! Lesz is, ha a szemem jár! Hiába marasztaltak a törzstisztek, hogy a vízimalom aljába rejtett krumpliszászájkaikhoz a fogolytáborból csak *az ő kis nyelvük*¹ surranhat ki. Fagyos krumpli nélkül lehet a tél keserves, de teleltek át savanyú káposztán a krumpli feltalálása előtt is.

Tovább a Grüner során málélisztet kínálnak a terményesek. Erdélyt járt gyerek tudja, hogy *törökbúzából*² örölt tejbepuliszkán is el lehet lenni, hát még káposztás prószán!³ Kínáltak tegnap melaszos süteménnyel, és jobban ízlett, mint a cukrosak, amiket előlem meg a cseléd elől zártak. Még odébb meleg pogácsát kelletnek a libások. Liba talán nemigen döglök, mégse enged a libás Viri a másfél mázsájából. Sárga szalonnaoldalt nyiszál verejtékesen, és zihálja a vevő bátorítására: *Mint egy vaj, kérem! Mint egy vaj!*

¹kukorica (táj.)

²lásd a Jegyzetekben az egész kötetben

Látom a káposztásdézsa mellől, hogy a Templombazár is nyitva végig. Az elején Fodor kosarasék, a Csapó köteles a végén. Csak kirakodás nincsen. Oda is drótüveg ajtót falaztak, ahol öregapámék lámpázták éjjelente a társzekérre tornyozott jász-apáti tojásukat, közben rakták át ölbe való lécrekeszekbe. Miért ilyen téliesek most? Még csípős időben is kinn árultak, félujjú kesztyűben, napernyő alatt! Most meg kopasz a tojásos sor az októberi verőfényben.

Annyi baj legyen! Fontos, hogy ismerek itt mindenkit, hé! A piros-sárga mázsaház oldalában Henrik bácsi, a féllábú bokis¹, akinél zsebből tesznek lovakra, az hirdeti falból: *Parázs a tököm!* Párolgó katlanja körül a két kivénhedt zsebes forgolódik. Csókolom, Sami bácsi! Csókolom, Kálmán bácsi! A bécsi gyorsan dolgoztak, mesélték nekem, amíg el nem törték a két ujjuk első percét gumibottal. A gyorsfényképész égő repülőgépes díszlete mögött, a veszteglő kordén sakkoznak most is. Kordés, kibic, kuncsorgó, köpködő tárgyalja, hallom, merről szolt a *davaji gitár** az éjjel, melyik utcában vetköztettek. S hogy a régiek felől mi hír. Bombazáporban veszett-e vagy zsidóságáért hurcolták el? Német nevéért szedték össze az utcán? És visszajött? A Csányi utcában, a politikai rendőrségen verték agyon? Toldanak a hírekbe a zöldséges bácsik keze alá dolgozó szájas kurvák is. Főfoglalkozásuk mibenlétére Lajos, a nyálát el-eleresztő hordár vezetett rá elemistakoromban. *Az ám, te vagy az, Lajos! Kinek az élete bajos!* A nyakamban ő is. *Tibikém!*

Tapintom a pénzem, megvan-e. Új pénz forog a kofák kezén. A ropogós régi százpengősöket Mátyás király képével, azokat megsé-táltattuk Ausztriában, haza is hoztuk. Újpesti házra elég lett volna másfél éve még, mikor apámat berántották a Folyamórséghez, tegnap meg épphogy futotta belőlük kenyérre, babra, habaráshoz lisztre. Az utolsókat most hoztam ki liter olajra. 8000 pengő, hallottuk a hírét reggel. Délutánra ki tudja. *Ilyen az infláció.*

¹bukméker; az angol bookmaker („lóversenyfogadásokat felvevő személy”) szóból (szleng)

S az? Hát a pénz hígítása, magyarázták apám, öreganyáim eleget. Hogy a nagyháború után a korona bukott meg. Mitől bukhat meg a pénz? Nincs fedezete! Nincs hozzá bizalom, hallom ma a Benisz cipésztől. A piacra jövet beköszöntem hozzá. Tehetne-e valamit a cipőmmel? Kását kér. A Corvin nagyáruházban vettük pedig. Még az ostrom előtt, helyezem a tegnap tanult új időhatáron túlra. Részletezem is, hogy fölpróbáltatták, aztán olyan utcai mérlegfelére állítottak, és ha lenéztem, zöld fényű kép mutatta benne a lábam állását. És a cipőosztályra mozgólépcsőn mentünk föl! Nem minden jó, amit a Corvin dob piacra, hűt Benisz, amíg a cipőmön öltöget. *Nézze az új ötezeseket! Kinek a nevét látja rajta? Egy Gordon miniszterét. Nebbich! Ez a Gordon, kérem, a Corvin előtt volt köszönőember!* Tányérsapka, arany válllap, zsírpúp, *aázatos szoája, méltásos uram!* Ha festett valahogy a reménybeli vevő. Ha nem, akkor: *tiszteetem doktor úr!* Mit érhet egy pénz, amit köszönőember jegyez? Több a kilométer ebben a cipőben! Nem tartozik semmivel. *Küzdünk az infláció ellen!* Szépen elbeszélgettünk, legyen szerencsénk máskor is!

Nem bácsiztam, nem öcsizett. És mintha engem igazolna ő is, nem ám a Gordont. Bizony. S ha ilyen egykettőre a piac Tibikéje lettem megint, akkor jóízűen költhetem el, ami innen kerül az asztalunkra, ha jó pénzért, ha rosszért. Nevelőnő nem keserít már asztali manírjaival, zongorilla² se veri csontos kezével a praclimat. Irány haza!

Hát az olaj? A Grünertől kellett volna érte átugrani keresztanyámhoz. Nem baj, elnézelődtem. Rést nyitok a bolt ajtaján, megismer-e. Csókolom, Kereszt. Hogy tetszik lenni? Hát hazajöttél, fiam! Haza én. Tessék mérni nekem egy liter olajat. Mérte is szó nélkül az üvegembe, én meg leszámoltam érte a pultra a nyolcezret, ahogy ki lettem oktatva. Semmit el nem fogadni keresztanyádtól! Ő a kurva a családban, színészek ugráltak az ablakán ki-be. Nem tiltottak tőle, de nem is bátorítottak a rokonság ápolására. Ő se nyalt-falt engem. Mintha későbbre tartogatta volna

a keresztanyak lelki leckéit. A szemem sarkából lestem, hogy az otthoni rosszallásra mennyire szolgálhat rá. Még inkább, hogy az ilyen-olyan életéből mikbe avat be majd. Elvált kétszer. Háromszor? A nagycsarnoki hajnalok, alkudozások durva fuvarosokkal, kapzsi kofákkal, csak fián-lányán hagytak nyomot. Őrajta nem. Vád volt ellene az is, hogy a piac zsideaival barátkozik. Azok tolják a szekerét! Meglehet. Most is, amint fordulnék ki, fordul be a boltba Deutsch Palya, a sakter. Pirospozsgás, húsos orrú jóakaróm. Matyó menyasszonybabát kaptam tőle valamikor. Olyan kicsi lehettem, hogy nem tudta, fiú vagyok-e vagy lány. De aztán huszárbabával köszörülte ki a csorbát. Ragyog a Palya most is, pedig oka nincs rá sok. Aknát szedett Ukrajnában, leégett a fél lába. Húzta is föl a nadrágszárát, amikor látta, hogy formátlan cipőjén a szemem. A csont ép, csak a hús szenesedett el. Vértelen a pofid, Tibikém, ingatja a fejét aztán. Nemhiába mondja a paraszt, hogy habart paszulyra nem lehet tapsolni! Tapsolhatunk pedig, hogy élünk! És új pénzt csúsztat a zsebembe.

Lehet, józanodtam hazafelé, hogy keresztanyám kedvéért ölelget a Grúner meg a Deutsch Palya meg a Lajos hordár? Először is nem, mert a Kereszttől sose látták. Másodsor: a piacon szeretetre méltóbbnak néznek, mint odahaza. Mert otthon lakli¹ a nevem. Apám a pofonjait a laklinak címzi. Mikor Ausztriában kenyérkeresőnek maga mellé emelt! Jó, a tegnapom még nem volt ajándék, nem érdemelt tapsot. Alig szorítottunk helyet a házban, alig ülepedtünk meg, a csöngőre tenyerelnek. És nyomják, amíg ki nem érek a kapuhoz. A kapubálvány mögött öreganyám tollas rohambiliben púpozott ruháskosár egyik fülébe kapaszkodik, a másikba a vicinénije. Hallotta, hogy megjöttem. És zúdulnak be. Hogy apám is megjött fiatal feleségével, karonülő leánykájával? Öreganyám meg se látta őket. Nekem hoztak négyszeles dunnát, párnát, cihákat, csakis.

¹nagyra nőtt, suta kamasz (táj.)

Itt kezdődik apám baja velem. Keresztanyámmal se az a baj, hogy kurva. Hanem hogy olyan megilletődötten tekint rám, akárcsak öreganyám. Háziúr vagyok a szemükben. Újpesten a legnagyobb úr. *Istene a plorinak¹*, vési eszembe öreganyám, mióta az eszemet tudom. Apámban, *a székesfővárosi ténțafósóban* nem bízott ő, amikor hozzáadta tisztességes lányát. Házassági szerződést mondott a közjegyző tollába, ilyenformán: Kelengyüül úri lakot kap az újpesti villasoron. Ha meghal szülésben vagy utána, a gyereké a ház. A haszonélvezete, nem bálnom, megözvegyült vőmé, ha a házra táblázott kölcsönömet *tölleszti*. Mutassa meg az elektromos főfelügyelő úr, futja-e a hatodik fizetési osztályából. A részleteket én aztán befűzetem az árvaszékre, legyen mihez nyúlni a háziúrnak, ha megnől. Ha viszont a háziúr hunyna el örökös nélkül, a ház visszaszáll az adományozóra. Akinek elhunytáról persze szó se lehetett. Ilyesmiket fájlal apám. És olykor megemlíti, hadd tudja a háziúr, hogy háza nemcsak lámpázott tojásból épült. Hanem a vénasszony egy másik házát kuplerájnak adta ki, abból.

Anyám meghalt, öreganyám sejtése szerint. Kriptát még kapott tőle, a ház meg énrám szállt. Apám haszonélvezetét az árvaszék keserítette, öreganyámmal együtt. A töllesztés volt minden látogatásának jelszava. Tegnap már nem. A pengő hírgult, vele az árvaszéken gyülemlő tőkém, hát lágyult ő is. A rohambilit még a fejére illesztette, de fogsor nélkül mammogott. Csak az vezérelte ide, hogy ne fázzak éjjel. Aki elsején születtem, a laktóert beszédni. Forगतott, nézegetett gyanakvóan, kartávolsága a keresztanyámé. *Hát hazagyütté*. Hanem majd irántuk milyen szívvel leszek? Sejthették, hogy magunk közt apám nem hagy rajtuk körösztvizet. Hogyan foglalok pártot, mikor már *lagbérjövődelemnek és töllesztésnek vége?*

Csupaszak a falak. Öreganyám szó nélkül néz szét. Bútorok, szőnyegek, képek, konyhai és tálalóedények, ruhák, fehérneműk eltűntek, el a pianinó is hál' isten. Ő se fájlalja. Pedig a

¹proli, proletár (szleng)

holmi javát anyám hozta a házhoz. De a ház áll, a háziúr bőre ép, ez a fontos. Apám hiába harsogja neki, hogy kirámolták. Őlni tudna, látom. Gyilkos lakik benne, nekem nem újság. De az játék igenis, hogy azok füle hallatára harsog, akikben a kirámolókat látná. Dugig a ház menekültekkel, menekülőkkal, hazafelé igyekvőkkel. Nem is igen szorítottak volna helyet nekünk, ha apámról nem rí a gyilkos indulat. Így jutott egy szobánk, és ha apám nem harsogna, csillapodnának a kedélyek. Két szobában hegyaljai zsidók, szakállasak. Az egyik kalapban olvas, a másikkal a homlokán kis fekete doboz, a karján imaszíj. A harmadik szobában polgári iskolai tanárnő Fiuméből két nagylányával. Zsidók ugyancsak. Családi nevük Ausztria óta először birizsgálja tolmácsösztönömet. *Pinkerliék*. Pisisek? A nagylányok szemében tűz. Éhség lehet, nem a fosztogatók kapzsisága.

Egy élet munkáját vitték el! Apám csak harsonázza a tolvaj batusait, öreganyám hallgat. Tőle tudom, hogy szárnyas bajszerű presbiter öregapám ilyen törvényt szabott két hajadon leányának: *Zsidóhoz mehettek, katolikushoz nem*. Tehát megemlítettem, hogy laktunk zsidó házban mi is Gönyűn meg Révkomáromban. Ha egyszer azt utalt részünkre a Hajózási Vonalparancsnokság. Mégsem fosztottuk ki. Nem ám, csattan föl apám vérig sértetten, mi a kiutaláskor alája írtunk a ház leltárának! Különb válaszom nem volt kéznél, mint hogy a mi lakóinknak ki nyújtott be leltárt? Ezért még számolunk, zihálta apám.

Öreganyám szedelőzött. Vesztettem-e évet az iskolában, kérdi még. A Komáromban megkezdett, de országosan be nem fejezett évetem, felelem szabatosan. És majd benézek a gimimbe, a Könyvesbe, visszafogadnak-e az új iskolaévre. Megnyugodva kerekedett föl. Kikísértük, s alig visszaértünk a házba, apám lecsördített egy velőtrázót a laklóságért.

Halasztása mintha arra vallott volna, hogy öreganyám előtt fél fölképelni. De hátha családi szolgálataimra tekintettel várta ki pofonja pillanatát? Mert a komáromi bencésekhez addig

se járhattam sokat, amíg az iskolák be nem zártak. Délelőtt tíz és tizenegy között kezdődött a légiriadó, reggel hatkor már a tejcarnok előtt sorakoztam jegyestejért karonülő hűgomnak álmatlan vének közt. A köhögésükről rájuk ismertem a ködben. Egy nagymamára a kannáját markoló vasgyűrűs kezéről. *Bűnhődj, hűtlen szövetséges! 1915*. Azon évben, arany jegygyűrűjük helyébe kapták az átpártolt olaszokat fenyegető vasgyűrűt.

Nem bűnhődnek a dög digók¹, pedig kiugrottak most is, dörög egy rezes hang. Emlékszem rá máig, hiszen kiugrásuk hírével kezdődött az én vereségem! Tejért mentem akkor is, mikor a gönyüi posta ablakába állított néprádió recsegte a románok kiugrását, és leterített vele. A szikrázó augusztusi napfényben ott hevertem az árokparton, mint egy hősi halott. Szívgörccs vert földhöz vagy hiszti? Ha lány elájulhat, mikor a vőlegénye elhagyta, akkor én miért ne veszteném az eszem, ha egyszerre oda, ami az enyém volt Erdélyből két nyáron? Udvarhelyem, Barótom, Bardocom, székely körvasutam elveszett? Mikor a szemem látára épült? S a Kormos patakát többé nem lábalom? Hát hiába voltak a helyszíni közvetítések Kassáról, Rozsnyóról, Komáromból? *Az Édes Erdély, itt vagyunk diadalmámora?* A déli harangszó után, hogy *ismét fegyvert fogott a magyar, határainak védelmében?* Vagy a hadikórházakba életet öntő kívánság-hangversenyek, *valahol Oroszországban?* Szabadka, Zombor, Újvidék is?

A rádióba beolvasott Horthy-proklamáció is megdermesztett még egyszer, hogy kiugrunk, lovagias magyar nemzet lé-tünkre. Akár a makarónik, akár a bocskoros oláh! De nyomában föllélegzettem Szálasién. Hátha nem volt minden hiába! Hű szövetséges nem bűnhődhet!

Nyitott a komáromi csarnok, tejét egykettőre szétmérték. Szedtem a lábam, hogy teli kannámmal otthon legyek légi-veszélyre. Majd amikor a sziréna megszólalt, sodródtunk az utcákra tóduló néppel a Pozsonyi Kapu felé a kazamatáknak.

¹olasz gúnyneve (szleng)

Bombaállónak számítottak, beléjük is fért a város, kofferos-tól, batyustól. Mentett volna mindenki, amennyit menthetett. Apám, ha szolgálatból hazaugrott, tisztként nem cipekedhetett, mostohaanyám a gyerekkocsit tolta, a legszükségesebb holmit énám bízták.

Nem voltam nélkülözhetetlen? Talán még nem. Csakhogy a karácsony Oroszvárott, tanyahajón ért bennünket. Stefánia főhercegnő kastélya alatt vesztegeltünk. Gönyüi pecázásaimból ismerős uszálykormányosok okosítottak, hogyan lehet a Dunáról élni. Hátalhattam rőzsét a parti erdőkből, csáklázhattam uszadékfát, hiszen a katonák kézigránáttal halásztak már. Ivóvíz a parti kútról, tej a gazdáktól, fát aprítani, behordani a jeges járópallón, mind az én dolgom lett. Ha az úszóaknákat telepítő angol vadászok gépfegyverrel végigverették a dangobázó¹ hajókat, nekem ismerős erdőbe szaladtunk ki hűgommal a nyakamban.

Fölfelé a Dunán szabadabb lettem. A Magyar Hajók Parancsnokságának a Mefter öt lapátkerekese személyhajója, a *Szent István*, *Szent Gellért*, *Deák Ferenc*, *József főherceg* és a *Leányfalu*, a Magyar Hajók Parancsnokságának tisztjeivel meg a családjukkal vitt át Ausztriába. Klosterneuburg kikötőjében teletünk át. A légitámadások elől lomb nem fedezett, de a partra ki lehetett lógni. Egy bombatámadás Bécsben ért, megbámulhattam az Opera égését. A kikötőben öreg német kormányosokkal barátkoztam. A Rommel hadosztály elesett katonáinak uszályokba hányt, vérfoltos ruháit szállították volna fölfelé, de már nem volt kinek. Felöltöztettek. Zubbonyt, nadrágot csak le kellett madzagon eresztenem a *Szent Gellért* ökörszemablakán, s a Duna tisztára öblítette. Homokszíne még ma is elegánsnak számított a piacon.

Később lettem nélkülözhetetlen. Apámat visszavezényelték az utánunk nyomuló frontra. Március 25-én Magyaróvárról keltezett levelét itt hordom a Rommel-zubbonyt felső zsebében. *Fiam, a sors úgy akarja, Te légy helyettem a család gondozója, a*

¹időz valahol, várakozik, álldogál, ácsorog (táj.)

családfő. Gondold meg apádnak egyetlen s talán utolsó kérését. Ha minden jóra fordul, ha megússzuk szegényen, de egészségesen ezt a vérzivatar, már az nagy szerencse lesz. Akkor most nesze a lakliságért!

Hajóink lapátoltak fölfelé, míg a németek kórházhajónak nem nyilvánították mindet. Gabonának való, lapos fenekű, koporsófedelű, csigás orrú tiszai bögőshajóra költöztettek át. Óvilági kormányosai ügyesen igazgatták az úszó aknák között. Mágnesakna fahajóra nem tapad, bátorítottak. A timonkormány hosszú nyelű farlapátjával tudtak parthoz simulni is, így aztán veretésekor csak ugrottam egy nagyot, és nyargaltam nyakamban a hűgommal. A Magyar Hajók Parancsnoksága lenn imádkozott a hombárban, ahová a családjukkal zsúfolódtak.

Melknél apámat egy fölfelé törekvő csavargózós fedélzetéről integettem partra. Alig úszta meg az orosz fogságot, már rontottunk együtt a géppuskázás elől a melki apátságának emelkedő hegyoldalba. Kiszúrtak a pilóták, lövedékektől porzott körülöttünk az avar. Apám majdhogy rosszabbul járt a fogságnál. Mellettem táncolt a porfelhőben, s amint elsüvítették a gépek a fejünk fölött, látom ám, hogy a nadrágja egyik szára kétfelől lyukas. Átlótték! Leborítottam a hűgom, elhenteredtem az avarban és nevettem veszettül. Neked minden majális, vicsorodott rám apánk, hogy tudjam, ki az úr a háznál megint. Miért nem örül ő is, hogy a singcsontja ép? Az égbolt ragyogott. Egetverő volt a hirtelen csönd. Nekem igenis majális lesz minden, fogadtam meg akkor az apátság falai alatt. A melki pillanat vigasztalt a tegnapi pofonért is. Meg ma a piac. Hogy a dunai csatapiacon szerzett családi érdemeimet ne feledjük.

Gabonás uszályunkat motoros halászhajó vonszolta föl Linzig, ott a sorsunkra hagyott. Ritkult a vízi forgalom, ritkultak a veretések. Nesze márka, nézz szét az üzletekben, utasított apám. Addig a hűgodat sétáltatom, mert elfelejt járni. Csakhogy Linzben a boltosok kínálni felejtettek el. Amelyik üzlet bedeszakázva

nincs, az üresen tátong. Amelyik nem üres, abban jegyre, azaz itt Ostmarkban pontra mérik a harisnyatartó csatját is. Mindegy, tájékozódjunk. Jártatom szemem-szám, egyszer csak ismerős dallamra leszek figyelmes. Valaki a fejem fölött züm-mögi: *Ici-pici csapatunk, Tisza Pisták mi vagyunk!* Nézem, vezérkari őrnagy a parolija szerint. Összecsapom a bokám, tisztelgek. Fiatal, mosolygós. Azt mondja: Mindent tudunk egymásról. Csalánszövet cserkészsapkádön a bádogszám, a 933 az újpesti Tisza István cserkészcsapatodról árulkodik. Csücskén a címer az újpesti Könyves Kálmán Gimnázium tanulójáról. A bolti kérdezősködésedből meg azt hallom, hogy nálatok otthon a társalgás nyelve német. Most te kérdezhetsz! Újpestinek tetszik lenni? Talán reformátusnak is, kockáztatom meg. Más ki tud az újpesti reformátusok csapatáról? Legföljebb a hírszerző, mosolyog talányosan.

Gyere, sétáljunk együtt, biztat. Kevesebbet költünk. És magyarul beszélünk, hogy el ne felejtse az anyanyelved. Nem, afelelől tesznek a cselédlányok, bizonykodik, amióta anyám meghalt, és az elemiből hazaküldtek, hogy a kedves szülő magyarul foglalkozzon a gyerekekkel. Most meg, hogy hazulról eljöttünk, magyarul olvasok. Miket? Vitéz Somogyváry Gyulát. Gyula deákot itt tartják nem messze, mondja a vezérkari tünődön, Mauthausenben. Hiába tennéd nála a tiszteleted, nem fogadhat látogatókat. Miről is szól *A város meg a sárkány*? Hallottam-e a Rongyos Gárdáról máskülönben? Hogyne, egy tagja jár hozzánk Újpestre, Magyarország tiszti vívóbajnoka. Már amikor szabadságon van, mivel a keleti fronton harcol. Igen? Akkor már ő se lehet messze. Hát a britanniás tisztokról hallottál-e? A hájas Wegling őrnagy is az volt, mondom. Egy öreg bakát mindnyájunk szeme láttára köpdösött le a *Leányfalu* fedélzetén.

Erre a vezérkari szembefordít magával és megráz: *Ha nem volnék őrnagy, öcsém, azt mondanám, őrnagytól fölfelé föl kellene kötni a magyar törzstiszteket!* Ha már erről a szó, a te apád is elég

koros a katonásdihoz, őt miért rántották be, tudod-e? Megmondom! Mert nem fizette le Vincze ezredes urat, a Magyar Hajók Parancsnokát! Minek magyarázzam akkor, miért kellene lógnunk!

De amint csendesedik, mosolyog megint. Volt nekem egy vezérkari főnököm, a Hitler-rajongó Vörös János vezérezredes. Hitler háborújába illett volna a gatyánkat beleadnunk szerinte. Amikor meg Horthy kiugrásra szólította föl tisztikarát tavaly októberben, ő volt az egyetlen, aki a szovjetekhez átállt! A debreceni kormány hadügyminisztere lett belőle, fegyverszünetünk moszkvai aláírója. Bár attól még lóghatunk együtt, toldja meg egy kacsintással. Előbb válik köddé a hírszerző, biztatom. Nevet. Jó tanácsnak beillik! Megfogadom! S mire fölnéznék rá, el is tűnt.

Tanulságos találkozás volt. Első olyan tisztem, amelyik nem megátalkodott. Csak hát kámforra vált. A tanácsomra. Mit tehetek? Kinevezem magam a helyettesének. Rokon szakmája a cserkész. Út-mód-kereső. Farkaskölyke a hírszerzőnek. Már legalább tudom, mit feleljek, amikor kérdik: Mi leszel, fiacskám, ha meg-nólsz? Eddig úgy szólt a válaszom, hogy semmi. Majd eztán hírszerzőt mondok. Bár azt nem ajánlatos nagydobra verni. Akkor leszek illatszerész! FÜRGE, szemfüles, elillan, nem szalad bele pofonokba, amiket az öregek az élet pofonjainak neveznek és sóhajtoznak. A hírszerzésben legnehezebb az lehet, hogy az ember esze a helyén legyen. Most is elmafládkodtam! Elmondhattam volna klosterneuburgi megfigyelésemet a magyar tisztokról meg a pereputtyukról. Tanúvallomásnak a halálos ítéletükhöz. Szaladjak utána? Nem, az alkalmak egyszeriek. Épp ezt kell megtanulni.

Hogy is volt? Birkát őrzök a klosterneuburgi Duna-parton. Egyszál birkát. A *Szent Gellért* farában lakunk kétágyas kabinban négyen, és hallgatjuk a bégetését hajnal óta a szomszédos szerszámkamrából. Kiosonok, járok egyet. A fedélzeti szalon táján nagy készülődés. Tisztek, tiszti feleségek fényes farsangi bált rendeznének, bár mindent el kellene sötétíteni inkább a bombatámadások miatt. De a farsang, az farsang. Tisztek

extrában, fekete nadrág, lakkcipő, érdemrendek. Nők estélyiben. Már ilyen korán reggel! És tárgyalják, hogy a közelben veszteglő német kórházhajó tisztjeit, a könnyebb sebesülteket legalább illene meghívni. Szólok a géhás őrmesternek, hogy a vészes bégetés nem emeli majd az est fényét, inkább kiviszem a birkát legelni. Jó gondolat, öcskös. Odaadja a kamra kulcsát, kieresztem, simogatással fölterelgetem a lépcsőn, kicsalogatom a pallón a víz fölött, s egykettőre lenn bukálunk kövek-drótkötelek közt. A főveny illik Rommel-egyenruhámhoz. A homokszín birka is majdnem sivatag. Furkós uszadékfát találok az igazgatásához. Telik a délután, és látom ám, hogy jönnek a német tiszték, egynek fején a pólya, másiknak a karján. Tisztelgek a botommal, barátságosan visszaköszönnek, és kaptatnak föl a hajóra. Fönn kisvártatva ordítózás támad, majd dobog a két tiszt visszafelé. *Die sind nicht Freunde! Diese sind Feinde!*¹, bógi az első. Ellenségek ezek, nem barátaink!

A vezérkari őrnagy igazát ez a jelenet alapozta meg bennem. Sivatagi rókának is csípős volt az idő, nem tisztí feleségeknek a szalon körül, hasig nyitott estélyiben! Fölékszerezve, mint a karácsonyfák! Bécsben aznap, amikor az Opera égett, láttam, amint egy katona kirúszozott nőt törül szájon. Ellenségnek számított. A kihuszított* tisztí feleségek az én ellenségeim is lettek.

Poroszkára fogtam sietős piaci híreimet. Mit kezdenének apámék a Grünerrel, a Deutsch Palyával, a Benisz cipésszel? Amit a pofonokkal én? Amennyi még maradt a háborúból, azon a kapunkig elkérődzök.

Lássuk csak! A bögőshajót fölvontatták Passau alá, egy Kasten nevű halászfészekig. Lódulhattam mindjárt tojást, tejet imádkozni ki a parasztokból. Amit meg ezüst tízpengősökért dohányt és gyári cigarettapapír-tekerccset szereztem apámnak a dangobázó* kormányosoktól, abból juttattam uszályunk orrába, a szentesnek tisztelt legényszállásra is. Magyarleckéik fejében. Amikről ők nem is tudtak, hisz csak mondták a magukét, én meg

¹Ezek nem barátok! Ezek ellenségek...

jól kinyitottam a fülem. Egy turai öreg baka először gyűjtött rá egy hét után, és mit fűjt a szemem közé az első füstbodorral? *Se mennyország, se pokol, még a pap is kupakol!* Egy karcagi más boldogságra vágyott: *Csak píz legyen! Meg a pina szorítson!* A nagyháború rokkantjai voltak, eszükbe nem jutott, hogy az ezredes urat le kellett volna kenyerezni. Csak egynek, de az a behívóért fizetett. A karpaszományos Barna úr. Hiba volt a keresztlevele körül, mint megsúgta.

S még a háborúm végétől hol járunk? Az elaknásított Dunán, Strudennél. Napi vízállásjelentésekből ismertem a nevét. Gondoltam is, jó hely lehet, ott sül az osztrák rétes, a *Strudel!* Hanem amikor szorosának sziklái közt hánytavetette bögőshajónkat a vihar, és a kormányosok kivételesen nem káromkodtak, hanem fohászkodtak a szirti feszülethez térden a fedélzeten, akkor ébredtem, hogy az osztrák rétes életveszélyes.

Majd a szenesvagonban hazafelé sokan *kiszolgáltatottságnak* markolták össze a bombázásokat meg a fogságot. Tehetetlen beszéd. Én Strudennél a fedélzeten voltam és tekerdő kenderköteleket kapdostam kormányosaink lába alól. Kiszolgáltatva lenn a hajó gyomrában lettem volna, a megátalkodott tisztéknek meg a sápitózó családjuknak a düledező poggyásza közt.

Egy nyári reggel Gönyüről Győrbe kerekeztünk be apámmal vásárolni. Akkor tanultam biciklizni, komoly útnak számított. A hajóállomáson letettük a kerékpárunkat, és a belvárosi boltoknak izomlással indultam meg. Alig vettünk pár apróságot, horgot, balindozáshoz alumíniumcsalit, légiriadó. Hadi célpontnak számított Győr, szerteszaladni se lehetett, mint faluhelyen. Mikor a bombázókötelekek zúgása közeledett, pincét kellett keresnünk. A legközelebbi a bencéseké, ajánlották. Tágas, boltozatos. Mire leértünk, kezdtek is rakni bombával a vagongyárat. A légvédelem működött, azért terült a bombaszönyegből a városra. Ingott az ódon rendház. És mikor a

¹rétes (német)

falak ingása kezdődött, az óvóhelyi nép behúzta a nyakát és így tett: *huuuuuú!* aztán *hiiii!* és hullámszó. Majd a bőrömből ugrottam ki. Ha a boltozat ránk omlik, megérdemeltük a sorunkat, gondoltam. Inkább nyargalásznék az utcákon, s ha odaengednének a *flakkokhoz**, akár reménytelen fehér pamacsokat lőnék a magas röptű amerikaiak alá, mint a káromkodó olasz, ha az eget köpdösi. De a *huuuuuú* meg a *hiiii!* Tejbegríz lesz a gerincem, mire kijutok innét! Ha kijutok!

Kastennél jártunk már? Igen, ott tették partra a nyilasok a bögőshajó népét Vincze ezredestől a legénységig. Bajor felől nyomulnak az amerikaiak, magyarázták, s egy pisztolylövéssel elsüllyesztenek! Lehetett benne valami. Hogy aztán Vincze kasszájából-e vagy Edvi Illés testvér intézkedésére, de került teherautó, és néhány fuvarral följutottunk a hegytetőre, a lágerré alakított vichtensteini vadászakastélyba. Magyar vezérkariak, minisztériumi tisztviselők, síófoki halászbokrok és sziléziai menekültek közé. Kiszolgáltatottság? Inkább tülekedés, helyezkedés, kutyabarátságok egy csomag jókor bevetett cukros pótkávé szűrőcsölése közben.

A kiszolgáltatottság akkor kezdődik, ígérem magamnak, amikor hazaértem és magamra csuktam a kaput. Megtorpanok, gondolkodok egy sort, és fordulok vissza. Ha most nézek be a gimibe, jobban elszámolok az idővel. Intéztem valamit, és hazafelé háborúzhatok még.

A tanáriban szappant osztanak. Több az idegen arc, mint az ismerős, de tavalyi latintanárom, a Kukac fölnez a papírláda-bontásból és eligazít. Nemigen maradtak a régi osztályodból. Jöttek újak mindenfelől, és jönnek még. Beírlak, holnaptól kezdetsz járni. A másodikból kimaradtak pótvizsgáját karácsony előtt rendezzük. Borsányi tanár úr lesz az osztályfőnököd, ő az ott. Tőle kérj másodikos könyveket. Jelentkezek nála és mondom, inkább harmadikosokat kérek, a tavalyiakat hazahoztam. *Nyugatos vagy*, néz rám élesen. De nem költő, felelem. És igazoltak,

ha úgy tetszik érteni. A nyelveddel még meggyűlik a bajod, jósolja, amíg a tankönyvek közt válogat. Merre jártál? Felső-Ausztriában. És ha már feleselni tudsz, a nyugatos költők kik? Honnan tudod? A Szerb Antalból. Nem tananyag, mondja, és kezembe nyomja a könyveket. Holnap 8 előtt 10 perccel az aulában légy, figyelmeztet, mint akinek utolsó intése ez.

Megmentett jó 20 percet a gyanús nyugatos. Hazáig jöhet, amennyi még maradt a háborúmból. Zsizsikes borsón éltünk, majd ágyúlövésekre riadtunk egyik éjjel. Az amerikaiak! Körüllőtték a várkastélyt a Duna bajor partjáról. Választ nem kaptak, elhallgattak. Másnap megérkeztek két dzsippel, hadifogoly-nak nyilvánítottak bennünket, és öröket állítottak a kastély íves kapuja elé. És gondoskodtak a hadifogsághoz illő ellátmányról, csak sorakozni kellett érte az udvaron csajkával. Újabb ismerkedésre nyílt alkalom. Egy nyugalmazott MÁV-főtanácsosba nem férték a palóc történetek. Rökk Marika unokahúga szökdelt székeken-asztalokon át és énekelt. Tüzér főhadnagyot vezetgettem, a kassai bombázásban vakult meg. Magamkorú sziléziai lány üldögélt az anyjával elveszette a vaságyon. Nekik csokoládéval udvaroltam.

Mármint néhány nappal odébb. A béke kitört közben, de a hadifogság maradt. Törzstisztjeink utazóládák tetején egymás ellen írtak feljelentéseket az amerikaiaknak. Vincze ezredes az ebédért sorakozva nehezményezte, hogy apám elébe került. *Holott toronymagasan állok a zászlós úr fölött!* Apámnál fél fejfel alacsonyabban, és mind a ketten csajkával. Apám meg nem-hogy akkor akasztotta volna le velőtrázó pofonját, hanem vitába bonyolódott vele fizetési osztályaikról. Vincze ezredes végső érve úgy szólt, hogy ő nemcsak feleségével került hadifogságba, hanem cselédlányukat is hozta kislányuk mellé. Szó se róla, a lepedőfal túlsó felén a cselédnek nyivákolt éjjelente a kis bestia: Erzsikém! Fáj a fülecském! Mi itt a tromf? Kötelet nekik, visszhangoztam a linzi hírszerzőt.

A tromfom mégis a majális lett. Kiültem féltve őrzött Hohner tangóharmonikámmal a várfal csorbázatára. Más se halott, mint a Duna messze lenn a hajtúkanyarok alján, hogyan futtatom elmacskásodott ujjaimat apám bécsi keringőin, az amerikai *Hófehérke*, *Óz* és *Pinocchio* filmdalain, a *Szegény kis Pippón*, és persze a *Lili Marleen*. Majd a kaputorony tövébe ültem át velük. Őreink hallgatták, végül harmonikástul átkísértek a szemközi *Zum Schloss* fogadóba. Attól fogva esténként őket muzsikáltam össze ott a helyi ártatlanságokkal. *Nice kid*¹, verdestek hátba. *Liebenswürdiger Knirps*², csipkedte képemet a csaposné. Tanultam amerikai katonadalokat is: *Git all yer razors and all yer guns! Oh, gimme a pigfoot and a bottle of beer!*³ Nem értettem? Eljátszották nekem kézzel-lábbal! Nem hinném, hogy tananyag lesz Borsányinál. Pedig fenyegetett, hogy az új tárgyakra, angolra és közgazdasági ismeretekre ő fog okítani. Elkezdtem én a zenés amerikai közgazdálkodást előbb!

Szabad kijárássom lett a lágerből. Hogy apámék szóvá ne tegyék nagy szabadságomat, hordtam málnát-gombát a közös konyhára, mikor mi került erdőn-mezőn. Hátaltam rőzsét is, legyen min megfőzni, ha a törzstisztek titkos krumplikészletét dézsmáltam a malom alján. Géppel kapáló parasztokat bámultam, benéztem a pékségbe, ahol a kenyértésztát gép dagasztotta ugyancsak. *Hja, fiainkat elvitték a frontra, adtak helyettük gépet!* Megtapasztaltam, hogy gerendából rótt emeletes házuk a székelvényekénél szegényesebb. Átjárta az istállóbüz, egy fedél alatt élnek a jószággal. *A művelt Nyugat!* Mindegy, földérintőúton voltam. Amíg munkába nem álltam mint kocsmai harmonikás. Keresményemért, tábla csokoládéért, csomag cigarettáért adtak tejet és útba igazítottak. Így leltem egy Mezőberényből menekült sváb családra, akiket mesterségükért fogadott be a falu. Apa-anya-lányuk, kis görcsök mind a hárman, cipőt javítottak,

¹helyes kölyök (angol)

²szeretreméltó, helyes kölyök (német)

³Elő a borotvával és a puskákkal! Ide nekem a csülköt és a sört! (angol)

és küzdöttek a honvágyukkal. Nem értették, miket beszélnek itt a parasztok. *A krumplit földi almának mondják!* Winteréket a *Volksbund* se köthette az osztrákhhoz. *Haza! Haza! Tán a következő tráncportba¹ beleférünk!*

Magyar reformátusok erdei istentiszteletének közepébe csöppentem egyik vasárnap. Énekelek velük zsoltárt-dicséretet, egyszer csak hozzám hajol a mellettem ülő ősz civil. *Derék magyar gyerek vagy, örvendek, Kállay Miklós a nevem.* És megszorítja a kezemet. Most akkor a *nice kid*, a *liebenswürdiger Knirps*, a *derék magyar gyerek* hogy jön a pofonokhoz, sajdul a fejembe, mikor besurranok a kapunkon.

Ma nincs felelősségre vonás az elcsászkált délelőtt miatt. Apám az időről elfelejtkezve guggol a pincében. Leszórt iratok kazlában válogat, és újságolja, hogy a kertben, bokrok közt akadt rá a zeneszekerényünkre, tárt ajtókkal, kibelevve. Hátha nem találták a titkos fiókját, mikor a rádiót, lemezjátszót, lemeztárat kiszerezték? Nem, villan a szeme, azzal rám bizza a penészedő irományokat és kaptat föl a házba diadalmasan.

Csak holnap iskolába indulásig fusson a jókedvéből. Emlékszem, persze, hogyan hozta ki az Iparművészeti Főiskola asztalosműhelyének vezetője, a kopasz Marsay mester a zeneszekerényt. Porszemmet fújt le róla, simogatta, nem bírt elszakadni keze munkájától. Aztán huncutul biztatott bennünket, keressük csak a titkos fiókját, mert szerkesztett bele azt is! A végén neki kellett megmutatnia, hova. Apám éremgyűjteményének színe-java megmenekült eszerint.

Nini, a német *Hauff-meséim!* Tábláját kikezdte a penész, de a képeinek semmi bajuk! A kis Muck óriás ásóval ás kincset. Rubezahl óriás mamutfenyő mögül leselkedik! Majom pipázik a fogadóban asztalra vetett lábbal, és cserzett tengerészeket tart szóval! Fura, hogy elkísért ez a kép asztalon lábat nyújtóztató amerikai hallgatóságom közé!

¹transzport, szállítmány (kollokvializmus)

A kertben egy régi nyáron Tante Poldim a *Hauff meséiből* tanította a gót betűkre. Még elemibe se jártam, miért volt olyan sietős? Hogy apám dicsekedhessen. Rám fanyalodott. Nemrég halt meg anyám. Érmészeti könyveket böngészni vitt engem is a Kosuth Lajos utcai német könyvesboltba, és ígért egy mesekönyvet, ha szépen elbeszélgetek a tulajdonossal. *Heil Hitlerrel* köszöntött és kísért mindjárt a Birodalomból frissen érkezett képeskönyvek polcához. A rokonságunk német, úgy képzelhette, és engem meg kell őriznie német gyereknek. Mikor apám fizetett, Grimmet, Andersent, Hauffot kaptam ráadásnak. Vajon a birodalmi boltosból mi lett? Hát Tante Poldiból?

Ez a lila fedelű meg? *Fiume, 1910!* Apám írása. Vitorlášhajók rajzai. Kötéltetkek. Vitorlaállások. Mik nem teltek tőle! Tengerésziskolás jegyzetei lehettek. Szálkás gót betűk. Hol tanulta? Egy szót az iskoláiról nem szólt soha. Hogy örök felnőttnek lássam? Megátalkodottnak, mint amikor nagyobb verésnek huzakodott neki? *Egy Balkán-háborút, két világháborút végigharcoltam!* Hogy az ellenőrzőmben visszaküldhesse a Kukacnak: *Érdeme szerint megfenyítettem.* Háborút viselt diáknak is hazaír majd az iskola?

Apám áll a pincetorokban, onnan kiált le: Te! Jártak itt szerelőim az elektromosoktól! Az egyik ismerte Marsayt! Azt mondják, csak a kopasz fejét találták egy bombázás után! És füttyűrészve indul tovább a dolgára. Mit neki, katonáembernek. Katonadolog.

Vegyes osztály. Páran ismerjük csak egymást tavalyról. Sok a vidéki, a koros, a katonaruhás, a deportálásból jött. Csencselnek. Bélyegért nyulat. Történeteket Stukákról, Ratákról, tábori kajákról. Dalokat. Dalokban a nyugatosok erősebbek. Glenn Millert és zenekarát utánozzuk selyempapír-fésű trombitával, szekrényoldalon-nyálas-tenyér böggővel. *Kiskolombusz fölfedezte Amerikát, Amerika fölfedezte a muzsikát!* Akik itthon vészelték át az ostromot, azoknak cserébe nincs mit kínálniuk, legföljebb:

*Bárisnya, bárisnya
Kak ti bjezvaty!
Kak ti bjezvary,
Jopt tvaju maty!*

Nem, a *swinget* a nyugatosok hozták az osztálynak. Talpunk dobog, fejünk billeg, ragad mindenkire. Nyegle hangnemük is terjed futótűzként. Némettanárok gyorstalpalón angolra átképzett füle kétfelé áll, miféle dalok dőlnek belőlünk. Tízpercekben *ők* is körmölnek a *cowboy-songokat*.

Hamar élednek az új hangokra, akik óvóhelyen vészelték át. *A pincecsigák!* Lassabban a bejáró fótiak, veresegyháziak, akik fülzsíros kenyeret tízóraiznak. Mármint hurkaszírost. Ők meg az újpestieket csúfolják *nyimvadt-nyizerge*¹, műrosztos koplalóművésznek, amiért a rokonságuk tömött vonatok tetején dökög ki hozzájuk élelmet cserélni ruháért. *A flamósok*²! Véres verekedések kerekedtek. Kipattantak a katedra elé akár óra közben, és agyalták egymást. Nemcsak ököllel, táskával, fejesvonalzóval, hanem székkal, vagy ami a kezük ügyébe került. *Hirig! Hargen!* Az osztály legjobb verekedője, egy Torgyán József nevű, szőrös pipaszárláb, torokból bugyogó gyerek, az délután zeneiskolába járt, mindig vele volt a hegedűje. Kivette tokjából, lefújta róla a gyantaport, a padjára fektette, majd a tokkal vágott rendet ellenfelei közt.

Senkin nincs levernivalóm. Mintha azok szomszárának egymás vérére, akiknek a háborúból kevesebb jutott. Vagy a kézzel-lábbal értekezésekből idegenben. Képzlődök? Hát nem. Egyik reggel fősorakoztatták az osztályokat a gimni kopár udvarán, a kibazgató* úr szemben, jobbján-balján ügyvéd, neves újpestiek. Mind a kettőnek egy-egy fiával jártam elemibe, ide a Könyvesbe most is. Tegnapelőttig. Aznap eltűnt az egyik. Mikor és hol láttuk utoljára, firtatták a büntetőügyekben gyakorlott

¹sovány, girhes (táj.)

²éhes (szleng)

szemű ügyvéd apák. Semmi nem derült ki. Másnap a kertvárosi templom kriptájából kihalászták az eltűnt fiú tetemét, egyik osztálytársunkon pedig az arany karóráját látták. A megdöbbenés engem nem érintett. Arany karóra, amikor legtöbbünk szeme kopog? Ellenségem, nem barátom, rémlett föl klosterneuburgi birkapásztorságom leckéje. Ami a fejembe szöget ütött, hogy a gyilkos is, az áldozata is árja-párja fia. Megúszták a deportálást.

Magamnak szögeztem a rendőri keresztkérdést: Te agyonvágta volna? Agyon én, habozás nélkül. Ha persze az arany Doxájához nem kell hozzáérnem. Nem is most csaptam volna le. Hanem évekig, naponta, amíg az elemiben egy padba ültetek velem. Izgága, selypes, rövidlátó úripubi volt a Lóri az Erzsébet utcai népiskolában, ahová húsvét utántól az első fagyokig mezítláb jártak a legtöbben. Ahol a tízóraitam kétfelé-háromfelé osztottam. *Aggyá kicsit!* Odahaza az ebédeket úgy kellett belém imádkozni, hát örültek az iskolai étvágyamnak. Az osztályból vagy az iskola mellől hazahordott kék-zöld feltjaimnak nem annyira. Pedig hasznos verésekből származtak. Egy-egy délután többet megtudtam a szegénységről, mint a hülye Lóri valaha. A népes Csóka-nemzetség egyik sarjával átmásztunk az isi hátsó kerítésén és eltűntünk a kapuban várakozó nevelőnőm látóköréből. Elcsavargásaim miatt akart átíratni magániskolába apám. El is vitt, megnéztem. Nyüzsgött a Lóriktól.

Lóri egymaga is nyüzsgött. Szégyelltem vele egy padra könyökölni, nehogy már a barátjának nézzenek. Lába, keze, szája külön utakon járt. Rosszul volt összeakasztva. Mögöttem ült szerencsére a másik ügyvéd koravén fia, az rámordult néha. Egyszer nem. Lyukasórán a népszórakoztatás vágya lepte meg Lórit. Színre lépését nem jelezte, csak ugrott föl, és már énekelte az osztálynak fordulva, hamisan, sebesen, selypesen:

*Kam-kam-kuli-kuli-kim-kom-kávé
Kulió, rakás*

csorranó nyállal, lábát rázva, köröző alkarral. Mezítlábas proligyerekek, szombaton táska nélkül járó tetűhintás óhitűek meg a Csóka-nemzetség bimbói megrendülten nézték.

*Addig szíjjad-fújjad, szíjjad-fújjad, kulió!
Santa Marino!*

Fújta, szívta, végét szakasztani nem bírta. Szarukeretes szemüvegét elhomályosította a beléje szorult hülyeség. Hogy néz nem kelljen, az olajos fekete padlóra szögeztem a szemem, s mit látok? A dobogó cipőjét. Hogy magas szárú *Radius* az is, a Corvinból, akár az enyém. Megtelt a pohár. Akkor kellett volna lecsapnom, mint a nyuszt, hogy lássák: mégse köt össze bennünket semmi.

Nyuszt hitleres bélyegért cseréltem, de lecsapni nem volt szívem. Katonaember apám intézkedett volna máris, de sikerült eltérítenem azzal, hogy pároztatták, láttam, s amíg a kicsinyei meglesznek, építsünk neki inkább ketrecet. Etethetjük a gazzal, a trágyája jót tesz elvadult kertünknek. Hajlott a szóra. Deszkánk maradt a padláson elég. Nem bánom! Közben megkapta nyugdíját az elektromosoktól. Egy hetünkre, ha futja! Majd szétnézek a piacon.

Szétnéztem én naponta, az az igazság. Hazafelé a gimiből, ha jelentést nem is tettem otthon. A *piharc* az én csatapiacom, Kenyérmezőm. Apám jobb is, ha nem látja, hogy keresztanyám a kasszafiókját alig bírja betolni az inflációs pénztől. Nekem búcsúzásakor mindig a kezembe nyom egy zacskó tojást, száraz téstát, babot, miegymást. Sajna, otthon az is a rovásomra kerül. Mostohaanyám fancsali képpel főz belőle. *Piaci rokonságod kegyelemkenyere! Az éhenkórász fix fizetéseseknek!* Nyelek egyet. Újabban legalább nem kell otthon ebédelnem, amióta a svédek ebédet hoznak a gimibe. Bár ők is osztanak!

Benézek múltkor a tanáriba, hát nem ott dulakodnak a tanárok a konzerveken! Rajtuk is éppen csak átment a front, most kapnak rá a háború ízére.

Nem okoskodtam én rosszul, hogy óvóhelyre többet a lábam be nem tettem a győri szőnyegbombázás után. Ha Gönyűn megszólalt a sziréna, horgászbotra kaptunk a szomszéd sráccokkal, és szaladtunk ki a Dunára. Merítőhálóval a *turjánba*¹, mikor a zöldár húzódott vissza, s mire lefújták a légi-veszélyt, vittük haza a hínárban vergődő pontyokat. Akkor bezzeg nem volt fanyalgás! Lakli se voltam még. Igaz, háziúr se éppen. És a háborús híreimet meg kellett szűrnöm. Amikor a hűgornak vittem ejtőernyőből hasított, téglapiros műselymet, ruhának valót, nem említettem, hogy a Duna-öntésben püffedő néger pilóta zsinórjairól metéltük le, úgy osztoztunk rajta. Pláne nem, hogy a zubbonyáról leszedtük a gombokat, s azok a tenyerünkön mind beálltak északnak, mint az iránytűk! Tudtam én, mit fentergek röhögtömben ott a melki apátság alatt! A gombokat rég elcseréltem horogra, rajtam már kereshetik! Csak hát sajna, vége lett a majálisnak. Elvesztettem. Viszont a vízi néger se nyerte meg.

Cserkésztem a piacot papírpénzforrásért. Apám nyugdíja elkopott egykettőre. S hogy nyugalmazott főfelügyelőjük régi kollégáinál esedezzen villanyszámla-halasztásért, az mégse járja. *A batyusok fogyasztják az áramot, a számlát meg mi nyögjük!* Ilyenkor eleredek a piacnak akár estefelé.

Ismerős búz csapja meg az orrom. Mintha tegnaptól maradt volna. Hol is jártam tegnap? Melki majális? Nem. Gönyűi hajószirénák? Tűz, tűz! A vízi hulla! Szurtos bolt előtt torpanok meg. Pincelépcsői alján törpe asszony árul feketés marhasót, gyanús szatócsneműt. A boltajtóban lábatlan férje tolokocsiban ragaszt zacskókat, ecsettel, körmetlen. Nem hadirokkant. Cukorba-jos és rohad a bele vagy mije. Dögbúzt áraszt. Keresztanyám

¹bozotos, nádas, ingoványos terület (táj.)

szertint orgazdasággal foglalkozik, zacskóragasztással csak falból, és kocsiján szállítja kofáknak a készet. Kereszt hadszíntéri térképekből ragasztott zacskóba mérte a portékáját valamelyik nap, kértem is tőle egypárat.

Ötletem támadt a szurtos bolt előtt. Apám a batyusai miatt nem mer fűteni pincébe lehányt könyveinkből. *Meglátják, hogy tiltott sajtótermékektől szabadulnánk, és följelentenek!* Nahát, a veszélyesebbjét megragasztjuk zacskónak és idehozom eladni. Csak ragacs kéne egy ilyen kandlival¹. Megszólítottam a keréken járó Büdösbogarat és ismertettem vele az elgondolást. Helyeselte, csak a kulimáson akadt fönn. Hogy ő azt pénzen veszi. Mondom, fizetem majd zacskóban. S ha bennem nem bízik, keresztanyám a tojásos Kupkáné. Hallod, szól le a törpe asszonyhoz a boltba, adj egy doboz csirizt a Hörcsögnő keresztfiának!

A háziipart apám se ellenezte. Az ablakon leshette közben, mit visznek ki a batyusok a házból. Fejtettük a könyveket, hajtogattuk, ragasztottuk tölcsérformára. Halálos vétek, sóhajtozta, de a Csányi utcai politikai rendőrség híre hajcsárunknak bizonyult.

Nézi egyik zacskómat a Büdösbogár. *A szabadkőművesség bűnei*, ugye nem te hoztad? Valaki letett ide egy köteget! Miért emlékeznek minden bedolgozómra? Kacsint és fizet. Különben rendeződnek a dolgok, fűzi hozzá. A szerzője, Palatinus József életfogytiglant kapott a népbírásgtól, és a Pestre költözött debreceni kormány már 14. számú rendeletében visszautalta a szabadkőművesektől elvett Podmaniczky utcai² székházat. *Sietős volt, hisz nélkülük nincs democsokrácia!* Búcsúzóban megráztam a ragacsos kezét. Feketézők, zugárusok, tolvajok, lovira² fogadást gyűjtő zsebbokisok³ tájékozottságára szükségem lesz, ha már a háborúm oda.

¹fém tejeskanna, kisebb füles és fedeles fémedény (arch.)

²lóverseny (szleng)

³engedély nélküli zugbukméker (szleng)

Láttam én békeidőt is! Amilyet, olyat. Amikor még Tante Poldit zavarta el apám lefeküdni, nem engem, ha esti vendégek érkeztek. Azzal, hogy zsidó gyerekek is felnőttek társaságában tanulják az özletet. Öreg matematikus telepedett az asztalhoz, apám zsidó keresztfia. Melléje apám nyilas mostohaöccse, Veszprém későbbi megyevezető-helyettese. Csöndes ember volt az én nyilas Béla bátyám, de a Palatinus akkoriban házhoz került köteteiben lapozgatva szóvá tette, hogy felsőbb fizetési osztályú köztisztviselőnk meglepően sok a szabadkőművesek névjegyzékében. Politikai pártnak sem lehetnének tagjai, nemhogy titkos társaságnak! Árulók! S a lista még nem is teljes, jegyezte meg az öreg keresztfiú. A hintapolitikus Kállay megállította a Palatinus-névsor továbbközlését. Béla bátyám nevetett. Azzal, hogy lehet még szükségünk árulókra? Békés egyetértésben váltak el.

Ha lehettem háborúban cserkész, békében miért ne lehetnék orgazda? Lenne hozzá már három szobánk. Alig keltek el a könyvek zacskónak, batyusaink odébbálltak. Amíg a gimiben szénszünet van, a Büdösbogár iskolájában kitanulhatok. Szurtos asztalkájára önti, amit levitézlett öregurak bársonyotkot, zsákocskákat elébe csúsztatnak a Bocskai-sujtásos városi bundájuk zsebéből, és érdeklődés nélkül perget aranyláncokat, folytat gyöngysorokat vörös ujjai közt. Egy-egy gyűrűt rá is próbál arra, amelyiken maradt elszarusodott körömcsonk. A városi bundások nézni nem bírják, engem meg kéjek csiklandoznak. Gyilkosság nem lesz? De egy pillanat csak, és a Büdösbogár rájuk emeli vérekes szemét. *Mondok magának egy árat!* Lesem a szikár arcukat. Tisztességes mind, nem is foghatók a Büdösbogárához. Nem ebül gyűttet hoztak, mégis jaj, de eladó! Egy se próbálja följebb tornászni a hallott árat, nem pláne visszasöpörni a zacskóba, amit hozott, tenni zsebre, és lejteni tovább a zálogház felé. Pedig tudják jól, hogy a Büdösbogár nem ígerte a remélt ár egyötödét. Csak túl lenni a szégyenen!

Nem állni sort a zaciban a sorstársak közt! Ott ki magasabb egy toronnyal kinél? Nem csodálkoztam volna, ha valamelyik otthagya a családi fukszot¹ és elszelel.

Rám ragadt a piaci alkudozás, tisztább szemmel becsültem, mi az érték, mi nem. Miért is ne érthetnék undok holmikhoz? Nem esik le az aranygyűrű az ujjamról, ha föl se próbálom. Apám pecsétgyűrűs pofonjai is azt juttatták az eszembe, hogy őt nem volna jó hunyászkodni látnom a Büdösbogár kocsjánál. Pedig eljárt már hazulról, amióta a batyusokat nem kellett lesnie, és a titkos fiókban megmenekült tízkoronás aranyait értékesítette egyenként. Azt se tudom, mennyiért. De ahogy a zacskó puliszkalisztekét, avas szalonnákat elnéztem, amiket hazahozott érte, én jobb árat mondtam volna. Zavarában aztán gyufaskatulyába rejtette az utolsó két tízkoronást és elhagyta valahol. Mostohaanyám szidta, én sajnáltam, mert a fogai pótlására fordította volna. *Ezzel a pofával nem mehetek munkát keresni!* Apjától örökölt acél stoppere még jó. Ajánlom neki, hogy adja el aranyóráját a Nasszer órásnál. Aranyért az kínál a legtöbbet. Honnan tudod? Mégis elvisz tanúnak, és borzadva nézem a Nasszert, hogy egy pöccintéssel kifordítja az óra belét és a tokját dobja mérlegre. Az óra értelme, az nem érték?

A fogam is belesajdult, azért apámmal tartottam. Olyan fogadtatást reméltem Pauer doktortól, mint amikor fogaink rendben tartásáért még éves átalányt húzott. Az Árpád út 99. cigányudvarának utcai lakásában bérelt rendelőt akkoriban, és asszisztensnője, Hófehérke nekem olyan finom puszival nyitott ajtót mindig, hogy kiállt a fogamból a lüktetés. Nemrég fedeztem fel a piacról jövet, hogy tekintélyes családi házba költöztek, és táblájukról megjegyeztem a rendelés idejét. Csöngetésünkre cseléd nyitott kaput. Hófehérke mosolytalanul fogadott az előszobában. Amióta Pauer doktor elvette feleségül, szétment, akár az Antal hentes kasszírője. Majd otthagytott a

¹ékszer (szleng)

szarvasagancsok erdejében, hogy várjunk. A tárt kétszárnyú ajtón túl képek, szobrok közt ménkű íróasztal vájta oroszlán-körmeit a szőnyegbe. Az oroszlán feje trónszék támlájáról meredt az íróasztalra.

Amíg vártunk és vártunk, leltároztam. Addig se kínlódom. A japán váza a sarokban akkora, mint a Búdösbogár felesége. Hát ha ebben nevelkedett? A bútorok nem lelik helyüket. Sokféle úri házból hurcolták össze. Sokféle siratják? *Alles, was gut und trágár¹*, jellemezte Palya a Pauerék lakását. Nekem nem nevetség. Törnek össze mindent. Meg is gázolnám, időnként kikelik. *Te plori* – intem magam. Ilyet háziúr nem gondol! De ha mégis proli lettem, feleselek, akkor győzzön a proletárforradalom!

Pauer doktor régi mosolygásával tessékelt be a rendelőbe. Vérekes szemére, puffedt arcára már tátott szájjal a székből, alulnézetből, lettem figyelmes. Munka előtt magához vett egy keveskét, azért is váratott? Ólomkristály pohárból szopogatta nyilván. Tőlünk is elvittek egypár készletet. Nem kell már örülnöm, ha törnek. Megenyhültem. És a fogfájásom felől tett Pauer doktor, mint régen, úgyhogy elnapoltam a proletárforradalmat.

A Búdösbogár tolokocsija körül csiszolódtam megint. Tegnapelőtt, azelőtt? Összefolynak a napok. A másodikos vizsgát nehéz szavú korosak közt játszva álltam. Pár konjugálás, deklinálás, Zrínyi, a költő és hadvezér után mondjam el az első szabad országgyűlési választás eredményét, melyik párt hogy végzett százalékosan. Szüleid melyikre szavaztak? Nem árulhatom el, azért titkos a szavazás. Jól van, fiam! De még milyen jól. Apámat, mint nyugatos tisztet, föl se vették a választói névjegyzékbe. Az is jobb, mintha kiszagda képviselőnek jelölik, és internálják a választások előtt. Így legalább eljár állást keresni, én meg rendes harmadikos vagyok, szénszüneten.

¹Minden, ami jó és trágár; az alles, was gut und teuer (minden, ami jó és drága) német kifejezés humoros elferdítése.

Kötegelem-zsinegelem a Búdösbogár zacskóit. Lássá is hasznomat, hogy tanulságokkal tart, amíg ragaszt. Történelemből kérdezték-e, hány dülást ért meg hazánk? Tatárdülást, török-dülást? *Felszabadülást*, tetézi. És meglásd, ez lesz a leghosszabb! Magyar hadifoglyok, pesti német nevűek, tolnai svábok jóvátételbe robotolnak odaki még meddig? Olajkitermelésünk, hajózásunk, légiforgalmunk közös lett. *Lóvátétel*.

A választással talán szűnnek a hadiállapotok, vélekedek. Ne hidd, mordul rám. A Három Törpe országában? Markában a Sztálinnak az iszákos Tildy, jobban Szakasitsnál, Rákosinál. A Szövetséges Ellenőrző Bizottság meg dísznek. Átadtak minket a szovjetnek megőrzésre. Hihetőbb a Nyugat szemében, ha a választás után egy kicsit kapálózunk. Csatlakozhattunk volna rögtön a szovjet-paradicsom nagy népközösségéhez, mint a balti államok! Ha nincsenek nyilasok, és a honvédség a német ellen fordul? A Dicsőséges Vörös Hadsereg bevonulása éjszakáján kiirtja az intelligenciát, mint Bulgáriában, és mára Ukrajna tagköztársasága vagyunk.

Vad beszéd, otthon ilyet nem hallok. A rádióból se. Pedig apám esténként le nem száll Orion világvevőjéről. Arra is telt az óratokból. Olcsó volt, alighanem zabrált holmi. De miért beszélne a londoni rádió a Búdösbogárhoz hasonlóan? A győztesek kártyái cinkeltek.

Újságpapír-galacsint csúsztatnak elé megint. Brill fülönfüggő? Nem kell nekem tudni. Hordom le a zacskókötegeket a törpe asszonyhoz, amíg az üzletet nyélbe ütik. Igaz is. Miért ne értene az orgazda jobban a cinkelt kártyákhoz.

Elsurran az üzletfél, megint ott állok a tolokocsinál. Nem is kell kérdéseken törnöm a fejem. Beszédes a Búdösbogár, jó vásárt csinálhatott. Részt kell venni az országos rablásban, tanítgat. Az infláció? Kivéreztetés. Kezdődött a Dicsőséges fehér pénzével. Persze megroskadt a pengő. Azt hiszed, nem a tönkretételünk szándékával nyomták? A parasztasszony majd